

## תורת אמת – משיבת נפש<sup>1</sup>

וכבר היה רבי טרפון זקנים מסובין בעלית בית נתזה בלוד, נשאלה שאלה זו בפניהם:  
תלמוד גדול או מעשה גדול? נענה רבי טרפון ואמר: מעשה גדול, נענה ר"ע ואמר:  
תלמוד גדול, נענו כולם ואמרו: תלמוד גדול, שהתלמוד מביא לידי מעשה. (קידושין מ"ב)

על המתח בין התלמוד והמעשה נאמר ונכתב בכל הדורות באופנים שונים. אנו נתמקד בצורת הלימוד בדורות האחרונים שהעדיפה בצורה ברורה את "תלמוד גדול", לא רק לעומת המעשה ממש, אלא גם בדרך וצורת הלימוד עצמו. עם זאת, גם התמקדות זו תביא, כך אטען, לידי המעשה השלם.

### 1. מבוא

שיטת לימוד התורה ה"מקובלת" כיום בישיבות הינה בעיקרה תפנית שחלה במאתים השנה האחרונות? לקמן ננסה לעמוד על מהות השינוי תוך השוואה לדרך הלימוד שקדמה לכך. "ליבו" של המאמר עוסק בניסיון להבין מדוע היה נצרך שינוי שכזה - כתהליך לפני הגאולה, השוואתו לתהליכים דומים באדם הפרטי ולשינויים נוספים באותה תקופה. מתוך כך נראה גם את הבעייתיות בתפיסה זו בהווה - דור עקבתא דמשיחא עצמו, ואת הדרישה שמתבטאת הן במובן האידיאלי והן בדרישה (במודע או שלא במודע) של הלומדים כיום. לבסוף, כנספח, ננסה לתת כיוונים מעשיים מרכזיים לצורת הלימוד העכשווית לאור כך. כמובן, כל הדיון נסוב סביב עניינה של "תורת ארץ ישראל", אך אנו התמקדנו בנקודה אחת - הלימוד מול המעשה.

### 2. הלימוד "הישיבתי"

מרכז הלימוד הישיבתי הוא לימוד העיון. שיאו של לימוד זה הוא הבנה והעמקה של צדדי הסברות השונות בסוגיה, כל שיטה ושיטה נבחנת ומתלבנת (ע"פ דרכי לימוד שונות ומגוונות) בכדי להגיע להתקשרות והבנה פנימיים יותר עם סברותיהם של התנאים, האמוראים והראשונים וכו'. הלומד תורה לשם כך הוא הלומד "תורה לשמה".

בד"כ ישאר הלומד בעולם המושגים של הטקסט המסויים שנלמד ובהגדרות הלימוד המקובלות, כמו כן הוא לא ינסה להרחיב את היריעה במקרים שונים במציאות (למעט אם הם מוזכרים כבר בגמ' או מחדדים נפק"מ מסויימת בין השיטות) שכן הם בד"כ מכניסים שיקולים נוספים והתייחסויות חדשות ו"מסיטים" את הלומד מהנקודה המרכזית. אין ללומד עניין משמעותי בביורר הפסיקה ההלכתית. מטרתו היא להגיע להתקשרות פנימית יותר עם התורה הנלמדת.

לקמן נאריך יותר בביאור עניינו של לימוד זה.

### 3. הלימוד ה"מסורתי"

קל לראות שדרך לימוד זו שונה בכמה מובנים מהדרך העולה לכאורה בגמרות ובראשונים. ראשית, נדגיש, אין אנו באים לטשטש את התורה במובנה העצמי - אך במישור הפשוט ביותר,

1. דברים אלו נכתבו לפני מספר שנים, ואע"פ שאני יודע שהם חסרים, ראויים הם לתשומת לב.  
2. בתקופה זו החלו לקום הישיבות במתכונת שאנו מכירים כיום.

עניינה של כל סוגיה להגיע בסופו של דבר ל**בירור פסיקת ההלכה**. אמנם לא תמיד מצליחה הסוגיה בכך, ולפעמים הפסיקה עצמה לא ברורה דיה - אך הכיוון עצמו ברור. בירור השיטות עצמן נעשה תמיד כשברקע השאלה המעשית עומדת.

בסוגיות שזורים **סיפורי מעשה רבים**, רובם סיפורים על תנאים ואמוראים שעברו במסורת או מהמציאות ה"נוכחית" של האמוראים עצמם הדנים בסוגיה. תיאורים אלו באים כהבאת הוכחה או קושיה לדעה מסויימת, כלימוד מחודש של דינים מהתנהגות התנאים והאמוראים או כהרחבת הדינים הנידונים למציאות העכשווית (במעבר מא"י לבבל או מדור לדור). כל הלומד הלכה בעיון יודע שרבות ההלכות הנלמדות מסיפורים אלו אף שהגמרא עצמה הביאה אותם ותו לא. המציאות עצמה הייתה מקור ללימוד, לליבוך ולבירור מעשי של ההלכה ההווית.

אמנם בדורות הראשונים השילוב של המעשים כחלק מהדיון היה נמוך הרבה יותר (וזה אולי אחת מהמשמעותיות הפנימיות של חתימת התלמוד) אך עיקר עניינם היה בירור נרחב בפסיקת ההלכה (בסוגיות שנשארו פתוחות ובהשוואה מקיפה בין הסוגיות בש"ס כולו וכדו').

ברור שהצגת הדברים בצורה זו מקצינה צד מסויים. שהרי רובו של הלימוד אכן עוסק במקור הדברים ודיון בסברות עצמן<sup>3</sup>, ואכן עניינה של תורה היא בהיותה מקור ההויה ועל כן היא מעבר אליה, ועל כך נדון בהמשך. אך די אם נשים לב שהכיוון והדרישה הם אכן לחולל את המציאות עצמה או בביטוי המקובל "לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא".

#### 4. החזרה ל"שורש"

##### א. פרט

ננסה לתאר את תהליך ה"חזרה אל השורש" בכמה מעגלים, תחילה נראה זאת באדם הפרטי.

חיי השגרה המשופעים בהתעסקות בעשייה מסיחים את דעת האדם מ"השאלות הגדולות" - ממהות חייו, לאן הוא שואף, מהסתכלות פנימית יותר על העולם ועל עצמו וכדו'. הסחת דעת זו אינה משמעותית רק במישור ה"כמותי" - במה מתמקדים ענייניו, אלא חיי המעשה טומנים בחובם גם הסתאבות "מוסרית". האדם נוטה להשלים עם מצבו ועם חולשותיו, והיות שהכוח המחיה והמחדש בו בהעלם - הרי חולשות אלו רק מתגברות ומתחזקות.

והנה דבר התיקון קרוב הוא בלב האדם ובפיו, כדברי הכתוב 'כי קרוב אליך הדבר מאד, בפיו ובלבבך לעשותו', והוא בשכל האדם וברצונו. כי באמת שכל האדם ורצונו מטהרתה של הנפש הקדושה המה באים, והמה חלקה ונחלתה, אבל כשהשכל והרצון כבר יצאו לפעולות סללו את דרכי פעולותיהם ונטיותיהם בכל תהלוכות הגוף כולו. בכל עורקיו וגידיו בעומק מזגו, כי השכל והרצון פועל, בצירוף ההרגל ונאותות הטבע לזה, גם על החומר וחלקיו. והנה השכל והרצון שהם הפועלים בעצם אע"פ שהם ידם במעל פעולת ההריסה ושיריות הלב, אבל לא מעצמם כ"א מהתחברם אל הטבע החומר ולא חשבו דרכם, ובזה נמצא החומר, שטבעו ללכת בלא עצה ומחשבה. מתחזק בכך ומשתלם. והשכל והרצון, ששלמותם היא מצד מעלתם לחשב דרכם, נחלשו בהעדר הפעולה הדרושה לחוקם. ע"כ נכנעו לטבע החומר אע"פ שהם חזקים ממנו הרבה. אבל מפני שעכ"פ ההפסד במ מקריי לכן התיקון בהם נח, כשהוא משיב אל לבו נפשו ורוחו

3. עיין לקמן במשמעות המעשית של הלימוד מתוך כך.

ונשמתו אליו יאסף<sup>4</sup>, וענין 'האסיפה אליו' הוא מפני שהנפש שכבר סללה דרכה על כל הגוף היא מפורזת באמת על כל חלקי הגוף גם בשליטתה, וכיון שכל חלקי הגוף עותו דרכם גם דרכה מעוותה כשהיא שופעת עליהם. אבל יש אפשרות שיכניס האדם את הקוים המתפשטים אל תוך נקודתם, וזהו באמת עול גדול ודבר מר, כי החופש וההתפשטות ראוי ונאות לנפש, כי גם הגוף עם כל חלקיו מאסר גדול הוא לה. ומה גם להיות נוסף על לחצה לחץ שלא תתפשט כ"א ע"פ תנאים מיוחדים. והנה כשמכנס אל נקודת השכל והרצון, שהם בעצמם טהורים, גם את הקוים שנתפשטו. והקוים כבר הורגלו שלא כדרכם בקודש, אין ישיבתם המכונסת הזאת חמודה בעיניהם, ע"כ ילך קודר בלחץ בראשית דרכו, ואם ח"ו יעזוב את הכחות הפרטיים מתוך נקודתו, ללכת באשר יתהלכו יעוו דרכם עוד, כי כל המכשולים כבר ערוכים וסדורים, וסדרים טובים עוד לא נעשו בארץ בעמקי החומר. אמנם במעט זמן ישובו הקוים אל טבעם וישיגו שמחת לב מחזרתם מארץ מרחקים אל בית אמם וחדר הורתם, אז יקל לו צערו ושפלותו ודכאות נפשו. אבל עכ"פ יצר לו כי לשלח חפשי את כחות נפשו ללכת ברחבה עוד אי-אפשר, כי לא יבשה הארץ מהמים הזירונים הצפים עליה, ע"כ עוד דרוש לו לעצר מחשבותיו אצלו שלא יראו פני הרע. אבל במלאת ימי מספר וכחות נפשו יורגלו בדרכים טובים, וממאסרם ישלחו ידם לשלט על הנהגת החומר, עד שגם הוא יורגל בארצות יושר. וחלקיו ורוחו יהיו כלים נאים לחפץ ד', אז לחפשי יצאו ממאסרם כלי כחותיו. אשר בנקודתם צפנם, ויכלו להגדיל ממשלתם בגוף, ובקל ישמעו לעצת השכל הקדוש וירוצו ולא יכשלו. (מוסר אביך עמ' כה)

כלומר, כדי לתקן נפשו, מכנס האדם את כוחותיו המעשיים פנימה. שכן כל עוד ימשיך ב"קומה שלמה" הרי ימשיכו "אבריו" - כלי המעשה, לשלוט בו ולמשוך את נפשו לזוהמתם. לכן מתנתק הוא מחיי העשייה, וכך מחזיר הוא את "נקודת השכל והרצון" לשורשם והרי הם יכולים לגלות את אט את מהותם הפנימית. מצב זה הוא לא טבעי שכן נפש האדם חופשית היא מיסודה, וצמצום זה כורח הוא לה "ע"כ ילך קודר בלחץ בראשית דרכו". אמנם אז יכיר האדם פתאום בנפשו פנימה - "וישיגו שמחת לב מחזרתם מארץ מרחקים... אז יקל לו צערו ושפלותו ודכאות נפשו". מבין האדם מה גנוז בתוכו פנימה, וכח החיים וההתחדשות שמשיג הוא מ"החזרת החיים לשורשם", למרות היותם עדיין צמצום לנפשו, הרי הם משתלמים ומחיים נפש עייפה - "הוי גולה למקום תורה"<sup>5</sup>.

## ב. בכלל

### הגלות בכלל

נרחיב את המעגל על הכלל כולו. לקמן נעסוק בתהליך זה בפרטות כתהליך "לפני הגאולה", אך תיאור זה נכון הוא לגלות בכלל. הגלות הרי היא עקירה מארץ ישראל - ארץ של "ואספת דגנך תירושך ויצהרך". הרב מתאר באריכות בהקדמה לשבת הארץ<sup>6</sup> את יחסי עם - ארץ. במצב האידיאלי שנת השמיטה עצמה מהווה שנה שבו העם עוזב את עבודת האדמה והרכושנות, מחזק ומחיה את מוסריותו ובטחונו בה:

את אותה פעולה, שהשבת פועלת על כל יחיד, פועלת היא השמיטה על האומה בכללה. צורך מיוחד לאומה זו, שהיצירה האלהית נטועה בקרבה באופן בולט ונצחי, כי מזמן

4. ההדגשה אינה במקור.

5. וראה שם בהמשך הפיסקה את המשך התהליך המקביל לדברינו לקמן.

6. המקורות בדילוגים.

לזמן יתגלה בתוכה המאור האלהי שלה בכל מלא זהרו, אשר לא ישכיתוהו חיי החברה של חול עם העמל והדאגה, הזעף והתחרות אשר להם, למען תוכל להתגלות בקרבה פנימה טהרת נשמתה בכללותה כמו שהיא.

אך עם ישראל לא שמר על שביתתו ושמיתת הארץ, ועל כן דוקא חיי המעשה של א"י הסתאבו והשחיתו את דרכיו :

שני היסודות, האומה והארץ, אשר בבריאותם הם מוסיפים זה לזה כל כך לוית חן, כל כך אמץ ועז, החלו משפיעים זה לזה בחלותם - לרעה ולזוועה, עד אשר הוכרחה לקחת מעמד הרפואה האכזריה, הנתוח הנורא, התרחקות האומה מהארץ ומפני חטאינו גלינו מארצנו ונתרחקנו מעל אדמתנו.

הגלות איננה רק עונש "חיצוני", אלא תיקון מהותי של החטא. גדיעת החלק המעשי, וההתנתקות מהמשבר הכולל של עם היושב בארצו - מחייבת התעסקות והסתכלות פנימה :

ישראל בגולה עזב את דאגתו מכל עניני החול מצד כללות האומה. שם את עיניו ולבו רק בשמים ממעל. לבו לא הלך עוד להרבות חיל, רכב וסוס, ככל גוי על אדמתו, ובכלל לא היה עוד לכלל האומה שום עסק חמרי. יחד עם זה חדל לעגב אל כל תזנוני הגוים הרבים, ורוח ה' החל לפעמו להשכיל על ערך האדם ומעלת נשמתו, וכן להוקיר ביחוד את ערכה הרוחני של האומה ויתרונה האלהי. התורה נתחבבה עליו מזהב ומפז רב ככימי נעוריו הטובים...

### תקופת טרום גאולה

על אף היות הגלות בכללה התחדשות פנימית, הרי שגם החיים בנכר נכנסו לשגרה מסוימת. חיי היהודים התנהלו סביב הפרט, תוך התמודדות יום יומית עם הסביבה הנוכרית, הן במובן הרוחני והן בקיום הפשוט.

כשניצוצי גאולה בפתח, הדרישה להחיות את ה"גוף המת" פעלה באומה בכל מיני מישורים, והתבטאה בצורות שונות ולעיתים הפוכות מקצה אל קצה. כפי שראינו, בכל תהליך של התחדשות נדרשת בשלב הראשון התכנסות לאותה נקודה ה"קוראת" לחיים, תוך התנתקות מעולמות אחרים. ניתן לראות כך גם את הדרישות ה"חילוניות" - ההשכלה, הציונות, הכפירה וכדו' כשהרצון העז להחיות אותם לנה בבעיטה בעולם היהודי ה"דתי". לא נרחיב בנושא זה, שכן שם נקודת הקודש היא מסותרת והדרישה היא הפוכה, שיבת האדם לעצמו ולכוחותיו המעשיים. הרב הרחיב מאד בכתביו בביאור עניינין של תנועות אלו, אך די אם נשים לב לקו המשווה בין כל התנועות.

בגדלה<sup>7</sup> איננה באה מתוך דרכי חייה אל רעיוניה, דעותיה והלך נפשה, אלא להפך ממעלה למטה, מתוך מחשבותיה והגיון לבבה על עצמה ועל העולם - היא באה לאוצר המעשי שלה... לעתיד יוחל הבנין מפנימיותו. מנקודת ציון ילך הלך והתפשט עד חוצות יהודה וגבולות ישראל, 'היטיבה ברצונך את ציון תבנה חומות ירושלים'. (אזרות, זרעונים עמ' כג)

כל תנועה ותנועה נושאת בקרבה נקודה פנימית הקוראת לחיים - שכולה קודש - והיא הנותנת לה כח חיים לבניין ועשייה. ההופעות והלבושים, ההרגשות והרצונות, ההבנה הפנימית - הם הדורשים תיקון וזיכוך.

אנו נתמקד בתופעות של ה"קודש עצמו" שהתבטאו במגמה הפוכה כביכול, התכנסות פנימית והסתגרות מהעולם שמבחוץ. נרחיב בתנועת החסידות כדוגמא ולאחר מכן נחזור לענייננו "עולם התורה".

## 5. החסידות

קשה להכליל את כל תנועות החסידות בסקירה אחת, ובפרט איננו מתימרים להכנס לתורתן שכן עמוק עמוק מי ימצאנו. אך ננסה, בכל אופן, להבין את הנקודה המרכזית בחסידות בכללה וכיצד השפיעה על עבודת ה' המעשית.

כותב האדמו"ר האמצעי<sup>8</sup> של חב"ד על אביו האדמו"ר הזקן:

והנה פתח דברי יאיר בחלוקי הכללי שבין ד"ח<sup>9</sup> הישנים ובין ד"ח אשר הנחילנו והאיר לנו אאמו"ר ז"ל נ"ע באור תורתו, מה שכל עיקר מגמתו היה מתחילת עבודתו בקודש, אשר לא פעם ושחים שמעתי מפי רוח קדשו ז"ל, שכל עיקר מגמתו ויגיעתו במס"נ<sup>10</sup> ממש על אנ"ש רק שיוקבע בנפשם גלוי אלוקות, דהיינו שיהיה התפעלות נפשם רק התפעלות אלקות דוקא ולא התפעלות חיי בשר שאינו התפעלות אלקות כלל.

התפעלות אלוקית היא מדרגה גבוהה מאד שכן איננה רק התפעלות מתורה ומצוות מתוך מודעות ל"מי ברא אלה" אלא מדרגה בה האדם מתפעל ממילא מתוך נשמתו האלוקית וכך מזדהה עם עצם הדברים. אך די אם נשים לב למוקד, החסידות החזירה את הכרת נוכחות ה' בכל דבר ("אין עוד מלבדו"), כאשר כל דבר מתפרש מתוך עיניים כאלה. מתוך כך עסקה החסידות בתורתיה במישורים וביטויים שעד כה היו נחלת המקובלים בלבד. וכך הכניסה למודעות ההמון, שלא "נמצא" במישורים אלו - את היכולת "להשיג אלוקות".

בקונטרס "עניינה של תורת החסידות" מבאר הרבי מלובביץ' באריכות את מהות החסידות, נביא משם מעט ציטוטים (בדילוגים):

...תורת החסידות חידשה אשר כל אחד ואחד, גם מי שאין לו נשמה גבוהה וגם לא זיכך את עצמו, יוכל להשיג אלקות. כי ע"י שתורת החסידות ביארה את הענינים של חלק ה"סוד" שבתורה וקירבתם אל השכל כדוגמאות ומשלים מכחות ותכונות הנפש - 'מבשרי אחזה אלוה' - ניתנה האפשרות לכל אר"א להשיג גם חלק זה שבתורה... הנקודה העצמית של החסידות היא המשכת אור חדש מבחי' פנימיות הכתר... כי כל חלקי התורה, בחי' האין סוף' שבהם מתלבש הוא באיזה ציור... (פשוט, רמוז, דרש, סוד)... ואילו תורת החסידות, מכיון שאינה מוגדרת באיזה ציור... אין הציור מעלים בהעלם אמיתי את פשיטות הא"ס שבו...

אין כאן המקום לבאר את ההבדלים בין החסידות לבין "תורת ארץ ישראל" (מה גם ש"תורה" זו, שהיא בעצם תורתו של משיח בעצמה מתפתחת וצומחת), אך נבאר בקווים כלליים מאוד הבדלים בולטים. החסידות עסקה בפרט, היהודי מול אלוקיו, לא הייתה חשיבה כללית יותר של עם ישראל ותפקידו כעם. מתוך כך עולה הנקודה השנייה והיא המעשיות - ובכלל התייחסות לעולם החומר עצמו ללא "הקשר" דתי. דוגמא פשוטה היא העובדה שרוב רובם של האדמו"רים התנגדו נמרצות לציונות, וגם בהקשר מעשי כללי איננו רואים אותם בראש הדגל

8. קונטרס ההתפעלות עמ' נב.

9. דברי חסידות.

10. מסירות נפש.

(למעט תנועת חב"ד, אך גם שם העשייה כולה היא בהקשר "דתי"). משמעות הדבר היא הסתגרות ב"עולם העשייה" הרוחני - ד' אמות של הלכה, לימוד ותפילה. נקודה עמוקה יותר, היא היות שהחסידות מסתכלת על העולם מתוך נקודת מבט "אלוקית" ו"אין עוד מלבדו" - אם כן אין משמעות לפרטי החיים וההתאמצות והדאגה להם עצמם אלא עיקר העבודה להסיר את עוורוננו, לדעת ולהשיב אל הלב "כי ה' הוא האלוקים".

נביא כאן קטע מפורסם של הרב, למרות היותו עמוק וקשה, שכן מבהיר הוא יפה את נקודה זו - ואת "חידושו" של הרב (העוסק בעניין האלוקי המופיע בכל פרטי המציאות):

...ומפני זה יש נטיה בנפש להציור של האחדות הכוללת, המכרת רק את האלהות, ויודעת גם כן שכל גילוי פרטי איננו ענין האלהות, כי אם הכל, ומקור הכל, ומה שהוא למעלה מזה. אבל מה שמחלק את הגילוי הפרטי מאלהות, איננו ענין של אמת מצד עצמו, אלא סמיות עינים שלנו גורמת כן, שאיננו מכירים כי אם את הפרטיות, ואנו בעצמנו מציאותינו הפרטית בחסרונותיה היא סמיות עינים.

אבל גם דעה זו אינה מתאימה לכל יתר תנאי האושר הכמוסים בגנוי הלב. מה שהוא מיישב את הדעת הוא יסוד האושר שבחופש, הצדק החפשי המלא, הטוב המוחלט, החפשי שנוטה בחופשו אל הטוב, הוא מחויב המציאות, וכל יחיד יכול להתעלות בעצם חופשו אל מקור החפץ הטוב, וכשירצה את הטוב המוחלט, ישתאב בגופא דמלכא, ולא תהיה שום הבדלה בינו ובין אלהיו. כי אם עוונותיכם היו מבדילים בינכם לבין אלהיכם.

(אורות הקודש ב', עמ' שצה)

עם זאת, החסידות ראתה עצמה כנושאת ראשונה של אורו של משיח. כמאמר המפורסם של הבעש"ט בשואלו את המשיח "אימתי קאתי מר?" ענה לו - "לכשיפוצו מעינותיך חוצה"<sup>11</sup>.

דבר זה מחזיר אותנו, לרעיון של "החזרה אל השורש". החסידות היא שלב הכרחי לפני הגאולה, היא החזירה את ה"חיות" בעבודת ה' - את צמאנו ודבקותו האינסופית של היהודי לאביו שבשמים - והחזירה בו "תודעה אלוקית" כוללת יותר על המציאות - ותקוה שאכן "לא יכנף עוד מוריד והיו עיניך רואות את מוריד" (ישעיהו ל', כ). כדי להגיע לכך צמצמו את העבודה **פנימה** למישורים שאכן ניתן בצורה **עצמית** לראות את "אין עוד מלבדו", להרגיש את רוחו של משיח - גאולת העולם כולו. כל זה כפיתוח ה"פנים" של היהודי כשלב לפני ביאת המשיח בכלל המציאות ממש. יש להדגיש, שהמעבר מהחסידות לגאולה בפועל, איננה רק שינוי "כמותי" אלא שינוי מהותי, ואולי אף הפוך לגמרי, כפי שראינו בקטע הקודם.

## 6. תורת אמת – משיבת נפש

בדרך זו ניתן לראות את "מהפך" צורת הלימוד בעולם הישיבות.

כפי שאמרנו הלימוד ה"מסורתי" היה לימוד למישור ההלכתי - מעשי. מצב זה, במיוחד בגלות, "ייבש" את הלימוד. ראשית, העולם המעשי היה מאוד מצומצם, החיים היהודיים בגלות סבבו סביב נושאים מאוד מסויימים (אורח חיים וכו'). נושאים כזרעים, נזיקין, קדשים וטהרות

11. ואכן כבר דיפקו בתשובה זו עצמה - "חוצה" דייקא, לרמוז לשינוי בו דיברנו. עיין סוף קונטרס "עניינה של תורת החסידות" של הרבי מלובביץ' - "כל זמן שנמצאים המעינות רק בה"פנים", אין מתבטא עדיין אמיתיות מהותם. ומכיוון שההכנה והכלי לביאת המשיח הוא **מהות** החסידות, לכן מההכרח הוא להפיץ את המעינות **חוצה** דוקא - ועד שיהפכו את ה"חוצה" למעינות - שע"ז מתבטא מהות המעינות, ואז "אתי מר" - דא מלכא משיחא". עייש ועוד הדברים ארוכים.

נראו רחוקים מיני ים - ומתוך הסתכלות על הלימוד כלימוד **למעשה** אין את הכח הממריץ ומחיה לימוד כזה.

רוח הקודש העמוק של היהדות, החותר להשוות את החיים המעשיים עם החיים האצילים בפועל, הוא הכח הנשמתי המפרה את ההלכות ודקדוקיהן, והוא הנותן את העמילן להפלפול המרחיב את גבוליו בחוגים המעשיים של ההירות והסוגיות. (אורות הלימוד ח', ג, א)

נקודה עמוקה יותר היא שלימוד כזה יונק את חיותו מהמציאות עצמה והרצון העז לתקנה ולשכללה - ואילו היהודי בגלות עסק בשימור הקיים, והסתגרות סביבו. אין לו רצון לתקן את המקום והארץ בה הוא יושב, כל געגועיו ותקוותיו במקום אחר - "ליבי במזרח ואנכי בתוך מערב".

כדי לחיות את הלימוד - נוצר מיקוד על הלימוד עצמו ללא הקשר מציאותי או מעשי. לימוד שעניינו להיכנס אל התוכן עצמו, באשר הוא, ולהפנים את התורה במישורים בהם אכן היא חיה ושוקקת - עולם המחשבה. הלימוד החוקר "דינים" - האם מצוות מילה היא למול או כדי שלא יהיה ערל<sup>12</sup>. מה עומק סברת הרמב"ם שספק דאורייתא לחומר אדרבנן וכו'. לימוד שעניינו לקחת הלכות, דעות וסברות ובהם עצמם להעמיק ולמצוא את "עץ החיים" של המחזיקים בתורה.

נביא כאן קטע מתוך "איש ההלכה" של הרב סולובייצ'יק הממקד עניין זה (בדילוגים)<sup>13</sup>:

...וכשהרבה ממושגי ההלכה אינם מקבילים אל התופעות הריאליות, אין איש ההלכה מיצר ודואג כלל. משאת נפשו היא לא הריאליזציה של ההלכה, אלא הקונסטרוקציה האידיאלית שניתנה לה מסיני, וזו קיימת לעולם ועד. 'עיר הנדחת'<sup>14</sup> לא היתה ולא עתידה להיות, ולמה נכתבה? דרוש וקבל שכר!... אין איש ההלכה מצטער כלל וכלל על העובדה, שהרבה יצירות אידיאליות אינן מתגשמות כלל וכלל, כי מה הוא ההבדל, אם עיר הנדחת, בית המנוגע ובן סורר ומורה היו או לא היו, עתידים או אינם עתידים להיות? יסוד היסודות ועמוד המחשבה ההלכתית המה לא ההוראה למעשה, אלא קביעת הלכה עיונית... היצירה האידיאלית - לא הריאלית, מייצגות שאיפת בעל ההלכה...

אולם כאן יש לשאול - האמנם באמת משהו השתנה? - הרי כבר בזמן התנאים דנו האם "תלמוד גדול או מעשה גדול", האמנם דרך לימודם של ר' עקיבא, אבוי או רש"י שונה במובן זה מלימודנו? ובכן, כמה תשובות בדבר:

ראשית, מתח זה בין התורה לבין "העולם" דהיינו המעשה - הוא בעצם כל ההיסטוריה האנושית. דהיינו התורה - דבר ה' - היא תמיד מעל העולם והיא המהווה את המציאות ומתקנת אותה דור אחר דור. "בראתי לו יצר הרע, בראתי לו תורה תבלין", ועל כן לימוד תורה

12. או אולי אפשרות שלישית...

13. איש ההלכה עמ' 31. עיין שם באריכות. יהיה זה חטא לאמת להביא רק דברים אלה של הרב סולובייצ'יק - שכן לקמן (עמ' 41-35 ועוד) הוא דן באריכות במגמתו האידיאלית של איש ההלכה - "האידיאל של איש ההלכה איננו גאולת עולם על ידי עולם למעלה ממנו, אלא על ידי עצמו, על ידי הסתגלות המציאות המוחשית להווייה האידיאלית של ההלכה...". אך הבאנו את דבריו למעלה כדי לחדד תנועה זו. כאן ניתן לראות רעיון כללי בכתביו של הרב סולובייצ'יק. אין הוא נרתע לכתוב את סערות נפשו המתפרצות לכל מיני כיוונים. "איש ההלכה" - הלא הוא הרב סולובייצ'יק עצמו, מתפתח והולך לאורך הספר עצמו. הוא יקצין כיוונים מסויימים ואח"כ ישוב לאחרים - שכן הוא מתאר את החיים עצמם. במיוחד רואים זאת בחלקו השני של הספר - "וביקשתם משם". הבנה זו מסירה הרבה טעויות בלימודו.

14. סנהדרין עא ע"א.

כ"חזרה אל השורש" תמיד היה. יש להעיר, שדווקא לאור כך הציפייה וההשתוקקות היא שבגאולה השלמה יתוקן העולם כולו - ויתגלה **בפועל** ש"ישראל ואורייתא חד".

שנית, למרות שבכל הדורות עסקו בגופי תורה עצמם - בכ"ז ההתמקדות והחדירה לעומק הסברא של כל דין ודין הוא לאין שיעור מבעבר.

והחשוב מכל, אכן, לימודו של ר' עקיבא ורש"י תמיד היה כזה (במידה מסויימת); אולם בכל דור ודור שתל הקב"ה תלמידי חכמים, שלידם כל לימוד - אף בעומקה של הלכה - הוא "למעשה". כשרש"י למד טהרות - עמדו לפניו שאלות אלו כאילו היה בימי הבית. אולם רוב רובו של העם חי במציאות המצומצמת שלו ודבר זה התבטא באופן הלימוד. הבחנה זו דומה מאוד להבדל שאמרנו לעיל בין המקובלים לחסידות. המקובלים היו בכל הדורות, מעט מזעיר מהעם, ואכן הם חיו ולמדו בעולמות וספירות, הצטערו בצערה של השכינה וכדו'. חידושה של החסידות היה להפוך עומקים אלו לנחלת הכלל - כפי שאמרנו, כדי "להחיות" את פנימיותם. אך לדידם הדבר אכן היה, ומחוייב שכך יהיה, התנתקות מה"עולם" והצטמצמות כלפי מעלה. כעין זה, עצם הפצת הלימוד לציבור לומדים גדול ורחב, כפי שהתפתח בישיבות - יצר את המיקוד על הלימוד **כשולל את המעשה**...

עם ההתקדמות בתהליכי הגאולה רואים אנו תמורות רבות. במובן הציבורי עם ישראל שב לארצו והחל לפעול בכל תחומי החיים - אחרי כל צמצומי הגלות, ואכן העולם ההלכתי נדרש לדון ולענות בשאלות למעשה שלא דן בהם בעבר.

אולם, צורת הלימוד הרווחת לא השתנתה מכפי שהייתה, ובמידה מסויימת, ה"עיון" הישיבתי אף התמקד בעולמו הרבה יותר. ניתן להסביר זאת בכמה אופנים, הן קניית כלים מחשבתיים מופשטים המיוחדים לדורות האחרונים (ועיין לקמן), והן הסתגרות "העולם הדתי" מהעזוועים הפיזיים והמחשבתיים שעברו על עם ישראל בתקופה זו.

אולם, דרישה זו ל"יתלמוד המביא לידי מעשה" (ושוב, עיקר ענייננו כאן בצורת הלימוד עצמו, נושאו, מיקודו וכו') מסתמנת בשנים האחרונות גם כדרישה הבאה מ"למטה" - מהלומדים עצמם (במודע או שלא במודע). מתוך כך אנו שומעים כיוונים ל"לימוד שידבר אליי", "לימוד שיתקשר לחיי היום יום..."

## 7. הכיוון ההפוך

אמנם אפשר לראות כיוון, שנראה לכאורה הפוך, לדרישה לעומק ולפנימיות שלא הייתה בעבר. ניתן להסתכל על כך כרצון בריחה מהמציאות ו"להרקיע לשמים" - ואולי כלפי חוץ נראה הדבר כך לפעמים, אולם בפנימיות ודאי ששורש הדברים אחד הוא. רצון הלומד כיום להזדהות ולהעמיק בתוכן הנלמד ולא להישאר ברובד החיצוני של התורה. הדבר מתבטא בלימוד העיון - ואולם גם ובעיקר בלימודי אמונה ומחשבה. לעיתים לימוד זה אף דוחק הצידה את לימוד ה"נגלה" שבתורה שכן שם אכן מרגיש הלומד התחיות והזדהות עם התורה. אך רצון וצורך זה בפנימיותו הוא דווקא **מימוש** התורה באמת. מימוש זה פרושו שכל האישיות - על כל מישוריה וגווניה - חיה ומשתלמת. ועל כן האדם שואף ל"**תוכו כברו**", דהיינו פיתוח והעמקה של פנימיותו בכדי להוציאה לפועל בכל קומת האדם שבראו הקב"ה, "כל עצמותי תאמרנה - ה' מי כמוך"! הבנה זו מחזקת את הצורך להכניס גם את לימוד ה"נגלה" ל"זרם" זה של חיים והתחדשות, שכן אם האדם נשאר תלוי אך ורק במחשבותיו ופנימיותו הרי הוא תלוש מהחיים, ובסופו של דבר יתנוונו ויאבדו את משמעותם גם הצדדים החיים בו כעת. רק מתוך לימוד והבנה אמיתית גם בצדדים הגלויים של החיים - ידע האדם כיצד לממשם בדרך של **תיקון** (ולא ח"ו שיהיה מאותם



מבלי עולם<sup>45</sup>, ורק אז יקבלו הצדדים הפנימיים את משמעותם וחיותם האמיתית והשלמה. "ישמחו השמים ותגל הארץ..."

## 8. למעשה

אנסה להציע כיוונים מעשיים לרעיונות שהבענו לעיל. ברור שהדברים הם כלליים מאוד, חסרים, ומשתנים מאדם לאדם - והכל בגדר הצעה גרידא.

לימוד נושא "שייך" (רלוונטי): אמנם כבר דרשו "תורת ה' תמימה" שצריך האדם שתורתו תהיה שלמה וכוללת הכל - בלא ברירה של עדיפות זו או אחרת ("כל האומר שמועה זו נאה וכו'"). אולם "אין אדם לומד" (ק"ו במובן העמוק של הלימוד) אלא במקום שליבו חפץ". נתמקד בבחירת נושא "שייך" בעיקר בהקשר המציאותי. מעבר ל"לב החפץ" בנושא קרוב לחייו - במעשיות זו טמונה חשיבות רבה. האדם לומד שתורתו שייכת אליו ממש - תורתו מעצבת את הלכי רוחו ומעשיו היומיומיים. אותו חשק ועניין שיש לו בחייו יופנה בלימודו לקבלה מהתורה ודו-שיח עימה (וכיוון כזה יתן "אור חדש" אף ללימודים המחשבתיים והפנימיים). כמו כן ברור שניתוח סברות בנושא קרוב ומוכר, אינו מצטמצם בדירבון הרצון ללמוד גרידא, אלא גם מרחיב ומעמיק את הלימוד עצמו לאין שיעור. בהמשך ירחיב הלומד את שאיפותיו והסתכלותו על שאר מרחבי התורה ומתוך כך גם את לימודו בפועל. יש להדגיש ולדאוג שבחירה זו לא "תסגור" את הלומד סביב עצמו, אלא תמיד הלימוד יהיה מתוך התבטלות ויניקה מהתורה.

היקף הלימוד: נושא זה היה חשוב בכל הדורות אך מקבל משמעות רבה יותר לאור דברינו. חשוב שגם לימוד העיון לא יצטמצם בנקודה מסויימת בלא ידיעה מקיפה ומסודרת של הנושא על כל צדדיו. הרחבה זו, מעבר לדרישה הפשוטה לידיעת התורה, מקנה עומק אמיתי ללימוד. לימוד נקודתי - אמנם מאפשר הרחבה "עיונית" אך בסופו של דבר אינו נקלט דיו. הן משום שהנושא ככלל לא היה מובן, הן משום שאף העיון עצמו לא נבע מתוך הבנה פנימית של הסברות - שכן הבנה כזו תלויה מנביעה פשוטה של הסברות ממקורותיהם. כמו-כן ידיעה מקיפה מחוייבת להבנה המעשית של הלימוד.

שפת הלימוד (טרמינולוגיה): אמנם לכל לימוד יש שפה משלו, אך יש להבחין בין שפה המקבלת כוחה באמת מהשתלשלות וצורת המחשבה המייחדת את התוכן הזה, לבין בריחה ללשון "עתיקה" המסתירה חוסר התמודדות ממשית עם הסברא. שימוש בלשון פשוטה ו"הונית" יחייב דקדוק בהבנה, וידיעה במובנה העמוק - של הלימוד.

לימוד עד הפסיקה ההלכתית ומעבר אליה: "לאסוקי שמעתא אליבא דהלכתא" - דגש על לימוד הפסיקה ההלכתית כרצון ה' המתגלה בעולם המעשה. תפישה כזו מוסיפה נדבכים רבים בלימוד העיון: הבנה של שיקולי וכללי הפסיקה לעומקם, ליבון והבנה של המציאות ההווית ממש. הוויה כזו יוצרת בית מדרש חי - שכן כיווני הלימוד והלכי הרוח בבהמ"ד אינם רק בהבנה של התורה הנלמדת אלא ביצירת התורה ההווית המחייבת התייחסות לכל גווני המציאות ומייצגיה בבית המדרש.

15. עיין סוטה כב ע"א.